

A kisiskolások helyismereti neveléséről

A honismereti periodikák, kiadványok szerkesztőinek Mezőkövesden 1994. március 26-án tartott VI. országos konferenciáján – több dicséretes iskolai kísérlet és az új nemzeti alaptanterv apropójából – került napirendre a kisteleptülések helytörténeti munkafüzeteinek jelentősége. A témát érdemes kicsit tágítani, hiszen a *helytörténet* helyeit célszerű a szélesebb jelentéstartalmú *helyismeret* vagy *honismeret* szót használni, továbbá kívánatos a valóban elengedhetetlenül fontos munkafüzetek körén túl a nevelés tágabb körére tekinteni. A kisteleptületekről s azokon belül a kisiskolásokról azonban kiemelten kell szólni. Ott ugyanis több szempontból is nehezebb az élet és a nevelőmunka, mert kevesebb a szakmai segítség, s mert helyzetükben nem ritka bizonyos alávetettség érzés. Előrebocsáthatjuk azt, ami véleményem szerint a honismeretnek egyik lehetséges haszna, hozadéka, hogy az egyedi jellemzők és értékek felmutatásával egészséges helyi öntudatot fejleszthet ki, így – közvetve – a megtartó erő gyarapítja.

Amikor azonban a helyismeretnek a személyiség fejlődésében, így tehát a nevelésben betöltött szerepét vizsgáljuk, nem a település jellege vagy adottságai felől közelítünk témánkhoz, hanem a település ifjú lakója (jobb esetben: szülőtte) felől. És akkor aligha van jobb kiindulásunk, mint *Németh Lászlónak* (általam mindig szívesen idézett) megállapítása: „*Ép lelki élet nincs szülőföld nélkül.*” A Bogárdi diófa című írásában kifejti, mennyire komoly lélektani valóság a szülőföld, hiszen – különösen a gyermekkorban – a nyelv elvon, amire akkor még a lélek képtlen, s mindent a maga élményein próbál megérteni. Németh László számára például: „Táj: felsőgödi Duna-kanyar; ház: zöld lomb közt egy sáv eternítettő; domb: erről eresztettünk sárkányt; férfi: itt van a fülemnél a zúzos bajusza. A nyelv egyezményes jelei mögött a lélek múltra és múltból fordít; ami a nyelv tág körében: a világ, az az ő szűk körében: a szülőföld.”

Azt is hozzátesszi: „Akinék nincs szülőföldje, 'nyelvében él', ami a lehető legsivárabb dolog. Szerencsére a legtöbb ember nem él a nyelvében; van egy föld, amely a föld köldöke a számára, van benne lakó vidék, amely elnyomja emlékezetében a többi megismert vidéket.” Mindnyájan igazolhatjuk ezt a gyermekkori élményekkel, de történelmünk is sok példával szolgál – századunkban is – arra, hogy micsoda tragédia, ha valaki „Szerte nézett, s nem lelé Honját a hazában”, amint azt Kőlcsey Himnuszunkban írja.

Miből építkezhet a formálódó lélek? Az otthonlét nyugalmaiból és védettségéből. Abból, hogy ismerjük környezetünk jellemzőit, hogy kiszámíthatók számunkra a történések és a hatások. A saját tapasztalata mindenkit megerősíthet: akinek része van abban az áldásban, hogy gyermekkorában élvezhette a kiismert szülőföld biztonságát, az felnőtt korának viharait könnyebben állja. Irodalmi példák sorát mondhatnánk el annak alátámasztására, hogy – miként a föld a mondabeli Anteusnak – a szülőföld (vagy a gyermekkori lakóhely) micsoda erőforrás. Ha tehát a terhelést is bíró ép lélek kifejlődését kívánjuk elősegíteni, kövessünk el mindent, hogy megajándékozzuk gyermekeinket, unokáinkat a valóban feltáruló szülőföld élményével. Egészséges személyiségfejlődés e nélkül aligha képzelhető el.

De – és ez már a következő alapkérdés – nemcsak az egyéneknek, hanem a közösségnek, a nemzetnek is szüksége van arra, hogy az egyes embernek, a polgárnak élményt adó szülőföldje legyen. Ugyanis a lakóhely vonzása nélkül nem alakulhat ki a családon túlmutató közösség és a haza iránti szeretet, amely – bár korunkban ezt sokan kétségbevonják – még modern világunkban is fontos eleme az egészséges társadalmi mozgásnak, sőt a gazdasági folyamatok szerveződésének is.

Ilyen alapállásból tartom igen-igen nagyra a helyismeret jelentőségét a nevelésben. Ezen a ponton pedig az iskola szerepe látszik egyre inkább meghatározónak. Hiszen miképp is ismerte meg régen például egy falusi gyerek lakóhelye jellemzőit? Azáltal, hogy jobban benne élt a tájban, ahol telehet őrzött, ahová szüleit munkába elkísérte, amely pajtásaival játszóhelyül szolgált számára. Erre minden honismereti kutató mondhatna sokféle példát. Ma azonban – mint sok más téren – a család az iskolára hárítja át a feladatot (akár a beszédnevelésben, s sokszor a házi-háztartási munkák megtanításában is). Gondoljunk például arra, hogy a szülőföld dalait, meséit könyvből s nem élőszóbeli hagyományozás útján tanulja meg a gyermek. Ez nyomatékot ad az iskolai helyismereti nevelésnek.

Azt mondják: nem lehet új nemzeti tantervünkben külön, önálló tárgy a honismeret. Ne tekintsük ezt tragédiának vagy vereségnek. Nem a tantárgyi rendszeren, hanem az iskola helyi nevelési programján, modelljén múlik a dolog. S ezen a ponton kap új megvilágítást a lakóhelyismereti munkafüzet, amely programot, vezérfonalat, feladatsort, szempontokat, forrásokat, olvasmányokat, illusztrációkat ad a tanításhoz.

Hogy milyen a jó munkafüzet, azt a gyakorlat mutatja majd meg. Akadnak máris példák – ha úgy tetszik: minták –, amelyek követhetők. Pozhai Dezsőné kázmárki munkatankönyvét a Honismeretben is bemutattuk, s magam érdekes törekvésekről szereztem tudomást a Csongrád megyei Mindszenten, amelyet érdemes lenne ugyancsak szélesebb körben bemutatni. A lényeg az, hogy feleljen meg mind a didaktika, mind a szaktudomány követelményeinek. Jellemezze komplexitását, tehát a helytörténeti adalékok mellett jelenjen meg a földrajz, a néprajz, a helyi történeti és irodalmi hagyomány, a folklór-örökség is. Igazodjon az életkori sajátosságokhoz; annyit nyújtson, amennyit a gyermek előismeretei alapján be tud fogadni, s úgy nyújtsa, hogy könnyítse meg ezt a befogadást. A játékos és a munkáltató elemek változatai szolgálhatják ezt eredményesen. Elmaradhatatlan az élettel, a valósággal való kapcsolat, hogy az elvontabb tartalmak a konkrét érzékelésből indulhassanak ki.

Tanítóképzős tanárként alkalmam volt régebbi idők oktatási anyagait, nevelési módszereit megismerni, továbbá helyi tapasztalatokat szerezni. Az a meggyőződésem, hogy előny is származik abból, ha a honismeret nem zsugorodik egyetlen tantárgyba, hanem áthatja az egész programot. Némi túlzással, de komolyan mondhatjuk: a honismeret akár az egész kisiskolás kori tanításnak alapja lehet. Hiszen olvasásórán a helyi folklór lejegyzett szövegein gyakorolhatunk, nyelvtanórán a helyi nyelvjárás (szókészlet, nyelvtani rendszer, földrajzi nevek stb.) titkait fűrkészhathetjük, s természetes helye van a környezetismereti fogalmak kialakításában, az énekórákon s még a testnevelési játékokban s a kézügyességet fejlesztő technikai foglalkozásokon is a helyi kulturális kincsnek.

Erre vannak múltbeli példák, ahogyan mondani szokták: „ki volt ez már találva” egyszer. A régi népiskolái – de még a gimnáziumot és a tanítóképzőt is – áthatották az olyan feladatok, amelyek a helyhez fűződő ismereteket kívánták meg, mélyítették el. Hogy ez megfelelő szinten elterjedhessen újra, ahhoz honismereti szemlélet kell a pedagógusképzésben, az iskolaszervezésben, -vezetésben is.

Ne ijedjen meg senki; nem divatot követünk, nem is nosztalgizunk. Gyermekeinknek akarunk olyan élményeket és értékeket adni, amelyek belső erőforrásként kísérik végig őket egész életükön. Arra azonban nagyon vigyáznunk kell, hogy a helyismeret

ne váljék üres tananyaggá, „kipipálandó” feladattá, hanem – Adyt követve – elérhető az, hogy „élet zengi be az iskolát”.

Mi, a honismeret munkásai aligha segíthetünk jobban a mai helyzetben, mint azzal, ha elősegítjük munkafüzetek, olvasókönyvek megjelenését gyermekeink, unokáink számára. Talán hozzájárulhatunk így ahhoz, hogy újra birtokba vegyék azt, amit már-már teljesen elvesztettek, a belső biztonságot adó szülőföldjüket.

Kováts Dániel

Felhívás

A Honismereti Szövetség a Hét Törzs Alapítvány, a Lakitelek Alapítvány, a Magyar Nemzeti Múzeum, a Magyarok Világszövetsége, a Megyei Pedagógiai Intézetek, az Országépítő Alapítvány, a „Szakmunkástanulókért” Kulturális Egyesülete és Magyar János kisiparos támogatásával országos vetélkedőt hirdet középiskolások (gimnázium, szakközépiskola, szakmunkásképző intézet 14-18 éves korosztálya) számára

Emese álma

Mitosz és történelem címmel.

A vetélkedő célja, hogy gyarapodjon a fiatalok történelmi ismerete, erősödjön hazaszereztük, nemzeti érzésük és magyarságtudatuk. Ismeretekben és érzésekben felkészüljenek a honfoglalás 1100. évfordulója tünnepi eseményeinek megértésére, befogadására.

Az 1994-1995-ös évre meghirdetett vetélkedő témaköre: a honfoglalás és államalapítás történelmi eseményei, tárgyi és szellemi emlékei.

A vetélkedőre iskolatípusonként (gimnázium, szakközépiskola, szakmunkásképző intézet) 3 fős csapatok nevezhetnek be 1995. január 3-ig, a Honismereti Szövetséghez. (1250 Budapest, Pf. 23.)

A határon kívüli magyarok a következő címre jelentkezzenek: *Szlovákia*: Görföl Jenő CSEMADOK 81 557 Bratislava, Nám. 1. Máj 1012; *Románia*: Palkó Attila, 3400 Cluj Napoca, Ion Ghica 5.; *Szerbia*: Virág Ibolya, 24 410 Horgos, Partizán u. 6.; *Szlovénia*: Göncz László, 69 220 Lendava, Partizán u. 120.; *Kárpátalja*: Mándi Gyula, 29 5532 Tiszakeresztúr, Sport u. 20.

Jelentkezéskor kérjük tüntessék fel a küldő iskola nevét, pontos címét, a csapat névsorát, a felkészítő tanár nevét, a versenyző csapat iskolatípusát.

Várjuk az előző évi vetélkedőnkön részt vett csapatok jelentkezését is!

A megyei döntőbe feladatfüzet megoldása alapján jutnak be a csapatok. A feladatokról, a vetélkedő fordulóinak időpontjáról a jelentkezés visszaigazolásakor tájékoztatjuk a csapatokat.

A vetélkedő céljával egyetértő civil szervezetek, alapítványok, intézmények, egyének csatlakozását és támogatását szívesen fogadjuk!

Budapest, 1994. november

Honismereti Szövetség